

Darija Gabrić-Bagarić

O RAZLIKAMA IZMEĐU I. i II. IZDANJA *PIŠTOLA I EVANĐELJA* IVANA BANDULAVIĆA

U radu se govori o fonološko-morfološkim i leksičkim razlikama između I. i II. izdanja *Pištola i evanđelja* Ivana Bandulavića. Budući da je Bandulavićev lekcionar doživio 17 izdanja u rasponu od 1613. do 1857. godine, nužno je bilo uvođenje različitih izmjena na svim jezičnim razinama. Zanimljivo je da već II. izdanje iz 1626. godine — izašlo još za piščeva života, pokazuje stanovite razlike prema I. izdanju.

Sedamnaesto je stoljeće obilježeno čitavim nizom rasprava o zajedničkom književnom jeziku na južnoslavenskom prostoru i posebno razmišljanjima o dijalekatskoj osnovi hrvatskoga književnog i liturgijskog jezika. Tako se i najveći onovremeni autoritet u tim pitanjima, Franjo Glavinić, u jednom pismu iz 1626. godine osvrće na pitanje opće razumljivosti i prihvaćenosti jezika književnih, nabožnih i liturgijskih djela. Posebno spominje svoj susret u Veneciji 1625. godine s Ivanom Bandulavićem, bosanskim franjevcem, prevoditeljem lekcionara, te hvali njegov jezik, smatrajući ga "univerzalnim" i prikladnim za liturgijske knjige¹.

To nam pismo svjedoči o interesu koji je postojao još za Bandulavićeva života za njegov prijevod lekcionara, djela kojemu po proširenosti i popularnosti jedva da postoji slično. Naime, nakon I. izdanja iz 1613. godine, Bandulavićev je prijevod doživio oko 17 ponovljenih izdanja (zadnje 1857.), a za četiri prijevoda može se reći da izravno o njemu ovise (Kesićev, Lanosovićev, Pavićev i Katančićev)². Primjena na dijalekatski heterogenom području i kroz dva stoljeća uzroko-

¹ V. Putanec, Franjo Glavinić (1585-1652) i glagoljsko tiskarstvo 15. i 17. stoljeća, Zbornik radova o Franji Glaviniću, Zagreb 1989, str. 314.

² V. Putanec, Aneksni rječnici u djelu "Pokorni i mnogi ini psalmi Davidovi" (1582) Šimuna Budinića i "Pištola i evanđelja" (1613¹ - 1857¹⁶) Ivana Bandulavića, Leksikografija i leksikologija, Zbornik referata Naučnog skupa, Beograd - Novi Sad 1982, str. 227-231.

vala je unošenje različitih izmjena u prvotni Bandulavićev tekst. Dok se za grafijsko-ortografske razlike može reći da potječu iz čestih izmjena pravopisnih uzusa karakterističnih za dopreporodno razdoblje, promjene koje se tiču jezika (fonološke, morfološke, leksičke) odraz su redaktorskih napora da se književni izraz lektionara usavršava i dograđuje. Budući da je lektionar tekst s iznimnim komunikacijskim potencijalom, tekst koji se brojnim slušateljima svetih čitanja u crkvi svakodnevno prezentira kao primjer visokovrijednoga jezika, briga za jezik takve knjige rezultat je svijesti priređivača lektionara o utjecaju njegova jezika na književni jezik uopće. Nije isključeno de je upravo jezik lektionara mogao u predstandardnim razdobljima biti svojevrstan etalon književnoga izražavanja i poslužiti kao temelj standardizacijskim procesima. Mjesto Bandulavićeva lektionara u tom segmentu jezične povijesti tek treba utvrditi. Zanimljivo je da se već II. izdanje (Venecija 1626.) razlikuje od I. izdanja u nekim fonološko-morfološkim crtama, i — što je važnije — po leksičkim rješenjima. I razlike koje se tiču gramatičkog ustroja, kao i one koje se odnose na leksik, indikativne su za proces izrazitije i dalje štokavizacije jezika lektionara³.

Fonološke razlike

Osnovni je refleks jata u Bandulavićevu lektionaru ikavski, s nešto ekavizama i s malobrojnim potvrđama mješovitih ikavsko/ijekavskih i ikavsko/ekavskih likova⁴.

U izdanju iz 1626. godine (II. izdanje) mjestimično su ijekavizirani čisti ikavizmi I. izdanja, što se može ilustrirati ovakvim oprekama:

I. izdanje	II. izdanje
dite ₂₄₈	diete ₂₀₈
lipost ₃₀₃	liepost ₂₅₅
sniga ₃₀₃	sniega ₂₅₅
viru ₃₀₃	vieru ₂₅₆
jizbine ₃₀₃	jezbine ₂₅₅

Budući da se radi o sporadičnim i neredovitim zahvatima, i II. je izdanje u osnovi ostalo ikavsko. Mali broj provedenih izmjena, vezanih uglavnom za posljednjih pedesetak stranica teksta, ne dopušta neki poseban zaključak o tome tko je izmjene pravio, kao ni o tome zašto izmjene nisu dosljedno provedene u cijelom prijevodu.

³ D. Gabrić-Bagarić, *Jezik Ivana Bandulavića, franjevačkog pisca iz 17. stoljeća*, Sarajevo 1989, monografski opis jezika.

⁴ D. Gabrić-Bagarić, o.c., 52-54.

Ijekaviziranje teksta prva je indikacija za štokavizaciju teksta u mjeri jačoj nego je ona koju pokazuje I. izdanje u odnosu na svoje predloške i uzore⁵.

Promjene koje zapažamo u svezi s prijelazom finalnoga *-l* u *-o* pokazuju stanovitu nesigurnost redaktorovu u tom poslu štokaviziranja, a ponekad čak navode na pomisao da su neke izmjene mehanički izvršene.

Bandulavić u cijelom I. izdanju dosljedno zamjenjuje finalno *-l* glasom *-o* u glagolskom radnom pridjevu. Iznimku predstavljaju samo tri primjera, koja su isto tako dosljedno štokavizirana u II. izdanju.

I. izdanje	II. izdanje
umrl ₂₀₀	umro ₁₆₉
razdrl ₁₉₄	razdro ₁₆₃
prostrl ₃₁₂	prostro ₂₆₃

Primjeri u kojima je Bandulavić zadržao nepromijenjeno *-l* na kraju sloga u izdanju iz 1626. g. registrirani su s provedenom izmjenom:

I. izdanje	II. izdanje
angelska ₁₃₂	angeoska ₁₁₂
neumitelstvo ₁₇₃	neumiteostvo ₁₄₅
usilni ₉₉	usioni ₆₇
dilnik ₂₅₅	dionik ₂₁₆

Promjene ove vrste nema u onim slučajevima kad se *-l* na kraju sloga javlja u slijedu iza *r* vokalnoga: *požrlstvo*₂₀₃ (II- izd. – 171); *neumrlstvo*₂₂₆ (II. izd. – 191). Isto tako s nepromijenjenim *-l* u II. izdanju dolaze i likovi: *palma*₉₄ (II. izd. – 77); *podpepelni*₄₄ (II. izd. – 36); *obilni*₁₄₄ (II. izd. – 123).

Bandulavić kroz cijelo I. izdanje prema glagolu *umriti* ima glagolski radni pridjev *umra*, prema čemu II. izdanje donosi čitav niz rješenja.

I. izdanje	II. izdanje
umra ₈₃	umrl ₇₀
umra ₈₁	umarho ₆₇
umra ₃₂₁	umrao ₂₇₁

Nesigurnost redaktora II. izdanja očituje se u lutanju između različitih rješenja, očitovanih i grafijskim oznakama. Troslovom *arh* pokušava se razriješiti specifičnost pozicije slogotvornog *r* /*ṛ*/ u navedenoj riječi. Kako se u nizu štokavskih govora slogotvorni *ṛ* u slijedu s finalnim *-l* različito reflektira, pojavljuju se supstitucije lika *umrl* s *umreo*, *umrio*, pa je i lik *umrao* jedan u nizu takvih⁶.

⁵ D. Gabrić-Bagarić, o.c., 67.

⁶ D. Gabrić-Bagarić, o.c., 68-69.

Sve izmjene u svezi s finalnim *-l* provedene u II. izdanju pokazuju tendenciju štokaviziranja. Međutim, ima jedan broj primjera gdje se prema Bandulaviće-u promijenjenom *-l* u II. izdanju ponovo uspostavlja nepromijenjena likvida.

I. izdanje	II. izdanje
znao ₃₂	znal ₂₇
prinašao ₃₂	prinašal ₂₇
imao ₃₂	imal ₂₇
prišao ₂₃	prišal ₁₉
približao _{1,8}	približal _{1,7}
svitao ₅₀ (pridjev)	svital ₄₂

Opaža se, prema paginaciji, da je ta izmjena karakteristična za jedan određeni tekst, ali ima takvih potvrda i na nizu mjesta II. izdanja. Budući da je ta pojava potpuno suprotna prethodnim zahvatima, teško je reći otkuda potječe redaktorova potreba za takvim intervencijama. Teško bi bilo pretpostaviti oponašanje nekoga čakavskog predloška — premda nije sasvim nemoguće, ali je jednako moguće u ovome vidjeti i određeni automatizam, po kojemu je sve trebalo promijeniti i učiniti različitim u odnosu na I. izdanje.

Ostale izmjene na fonološkoj razini vrlo su rijetke, potvrđuju se pojedinačnim primjerima i svima je zajedničko uklanjanje rijetkih čakavizama. Samo u jednom primjeru bosanski dijalektizam *nugao*₉₂ zamijenjen je općestokavskim *ugao*₇₇.

I. izdanje	II. izdanje
vijte ₂₃₂	vište ₁₉₆
zalih ₂₅₄	zlih ₂₁₅
veruga ₂₅₀	veriga ₂₁₁
odati se ₃₀₂	udati se ₂₅₄

Taj popis izmjena dopuštao bi da kao redaktora II. izdanja naznačimo osobu koja poznaje hrvatske dijalekte i uočava razlike među njima.

Morfološke razlike

Iz primorskih lekcionara preuzeo je Bandulavić oblik 3.l.jd. i mn. prezenta s nastavkom *-t*. Takav prezentski oblik najčešće iskazuje budućnost, pa je to dijelom i sintaktička odlika, ali dosta često u imperfektivnih glagola registriramo značenje prave sadašnjosti. U II. izdanju neki od oblika zamijenjeni su oblikom bez *-t*, odnosno tamo gdje je prezentom iskazivana budućnost javlja se zamjena futuroom I. tvorenim od infinitiva i enklitičnih oblika glagola *htjeti*.

I. izdanje	II. izdanje
mimojdet ₂₈₃	mimojde ₂₃₈
izagnijet ₂₈₃	izagnije ₂₃₉
učuvat ₃₁₄	učuva ₂₆₄
protivit se ₁₂₅	protivi se ₁₀₅
priporodet se ₁₇₉	priporode se ₁₅₁
tajet se ₁₉₂	taje se ₁₆₂
svetkujet se ₂₂₉	svetkuju se ₁₉₃

Ima primjera – u prvom dijelu lekcionara – gdje redaktor nije proveo te izmjene, pa i II. izdanje ima oblike s nastavkom *-t*: *primat*₁₈ (II. izd. – 15); *odvratet*₂₀ (II. izd. – 17); *upadajut*₆₅ (II. izd. – 54).

Primjeri zamjene 3.l. *presenta* s nastavkom *-t* futuroom I.:

I. izdanje	II. izdanje
<i>ne primogut</i> protiva noj ₂₂₅	<i>neće primoći</i> protiva noj ₁₉₀
<i>najdet</i> nu ₂₈₂	<i>naći će</i> nu ₂₃₇

Isti tip zamjene pojavljuje se i u slučajevima kad I. izdanje ima prezent identičan suvremenome:

I. izdanje	II. izdanje
ni rike <i>obujme</i> nu ₂₅₅	ni rike <i>obujmiti će</i> nu ₂₁₆
<i>ne pustim</i> ga ₂₅₅	<i>neću ga pustiti</i> ₂₁₅

Namjera je redaktorova ukloniti arhaične oblike i arhaični način izražavanja budućnosti, pa je ta promjena dosta dosljedno provedena i predstavlja najuočljiviju razliku na morfološkoj razini između izdanja iz 1613. i 1626. godine.

Ostale morfološke razlike sitnije su i malobrojne, ali zato vrlo jasno otkrivaju što je moglo zasmetati redaktoru koji čisti starije izdanje od zastarjelih i neštoškavskih odlika. Takve intervencije istovremeno pokazuju što je u štokavskom prosjeku tridesetih godina 17. stoljeća imalo karakter zastarjelice.

II. izdanje tu i tamo G pl. s nultim nastavkom ili s nast. *-ov* iz I. izdanja zamjenjuje oblikom s nastavkom *-a*: *zakletav*₃₂₆ (I. izd.) – *zakletava*₂₇₅ (II. izdanje) *kolinov*₂₉₉ (I. izd.) – *koliena*₂₅₂ (II. izd.). Ovakve su forme i očekivane s obzirom na razvoj genitiva plurala u novoštokavskim govorima. Arhaičnom se također osjećala i tvorba posvojnih pridjeva izvedenih od osobnog imena i sufiksa *-jb*, pa se *Jakovaļ*₁₆₇ mijenja u II. izdanju u *Jakovov*₁₄₀.

Uklanjanjem čakavizma mogli bismo označiti i zamjenu imperfektivne forme *imadihu*₁₄₃ (I. izd.) sa *imahu*₁₂₁ (II. izdanje).

II. izdanje pokazuje i neke specifičnosti u sufiksaloj tvorbi imenica. Vrlo često rabljeni sufiks *-vac* iz I. izdanja zamijenjen je u izdanju iz 1626.g. sufiksom *-lac*.

I. izdanje

gledavci₂₅₈

vladavci₁₀₂

slišavci₁₇₄

II. izdanje

gledaoci₂₁₈

vladaoci₈₅

slišaoci₁₄₇

Prema tvorbi s dočetkom *-tel* II. izdanje ima izvedenicu s *-lac* i od druge glagolske osnove, pa se suprotstavljaju *date*₂₆₀ i *davalac*₂₂₀ (II. izdanje).

Isto tako *stvorac*₃₁₈ postaje u II. izdanju *stvoritel*₂₆₈, što je svakako pridonijelo preciznosti.

Zahvati na morfološkoj razini, jasnije od izmjena provedenih na fonološkoj razini, pokazuju da je zadaća priređivača II. izdanja bila da ukloni sve neštokavske crte, arhaizme i netipične tvorbe.

Leksičke razlike

Razlike na leksičkoj razini zaslužuju šire komentare, kako s obzirom na količinu razlika između dvaju izdanja, tako i s obzirom na karakter leksika koji dolazi kao opreka rješenjima I. izdanja. Prvom izdanju dodao je Bandulavić na kraju knjige aneksni rječnik, naslovljen kao *Istomačenje nikih riči*, s podnaslovom: Prvi broj kaže list kńige, a drugi stup u listu. U predgovoru *Štiocu razboritomu* objašnjava svoj postupak tvrdeći da su: "istomačenja na svrsi kńig mnogih riči koje su sada malo u običaju, imajući komu godir trudne biti razumiti, premda su stare i vlastite, pače izborite našega jezika, noseći u sebi istinitu snagu stvari nými zlame-novane". Da je *Istomačenje* rađeno prema I. izdanju, govori to što su točno navedene stranice na kojima se nalaze glosirane riječi. Već izdanje iz 1626.g. ima drukčiji naslov aneksnog rječnika, kao što će poslije biti s ostalim izdanjima, a popisu riječi nije pridružena oznaka stranice na kojoj se riječ nalazi.

II. izdanje nad rječnikom ima natpis koji pokazuje da su glosirane riječi višeznačnice: *Istomačenje nikih riči koje se u ovom misalu naode, koje se po veće načina mogu razumjeti u jezik slovinski*⁷. Time je malo poznatim i neuobičajenim riječima, kako su okarakterizirane u *Istomačenju* I. izdanja, u II. izdanju pripisana i višeznačnost.

Aneksni rječnik lekcionara bio je već predmetom znanstvenog promatranja, premda tek nakon izrade kompletnog rječnika Bandulavićevih *Pištola i evanđelja* i usporedbe I. i II. izdanja možemo procijeniti njegovu funkciju uz prijevod i odnos redaktora II. izdanja prema Bandulavićevoj procjeni starosti i razumljivosti pojedinih riječi⁸.

⁷ Naslovi su navedeni u transkripciji, kao i svi primjeri iz teksta. Analizirani leksemi citiraju se u normaliziranom (nekosom) obliku.

⁸ Kompletan rječnik lekcionara izrađen je uz reprint "Pištola i evanđelja" (1613), u tisku; o aneksnom rječniku, v. Putanec, *Aneksni rječnici...*, 246-247.

Da bismo i s malom sigurnošću mogli govoriti o osobi koja je redigirala II. izdanje, morali bismo raspolagati sa znatno više podataka o Bandulavićevu životu i radu. Kako je o njegovu djelovanju, kao i o godini njegova rođenja i smrti moguće samo spekulirati na osnovi šturih podataka što ih tu i tamo nalazimo u drugih pisaca, ne znamo niti koliko je godina imao Bandulavić kad je započeo prevoditi svoje *Pištole i evanđelja*, kakvu je naobrazbu do tada stekao, tko su mu bili uzori u prevoditeljskom poslu, kakvu je lektiru čitao. U literaturi nalazimo podatak da je 1606.g. bio u II. razredu humaniora u San Genesisiju, dakle u dječjačkoj dobi, i da je pisao neku vrstu repetitorija gramatike, pa na osnovi toga možemo zaključiti da je rođen između 1590. i 1592. godine⁹. Boravak Bandulavićev u Veneciji 1625.g., koji spominje u navedenom pismu Glavinić, vjerojatno je u svezi s tiskanjem II. izdanja lektionara. Je li Bandulavić sam redigirao II. izdanje ili je *Zbor za širenje vjere* mogao za taj posao odrediti nekoga posebnog redaktora ili konzultanta Bandulaviću kao redaktoru — na osnovi dostupnih podataka ne možemo ništa reći. Možda bi istraživanja u vatikanskim arhivima otkrila više podataka o tom poslu u pripremanju II. izdanja, ali dok do njih ne dođemo, ostaje nam da svoje zaključke temeljimo isključivo na nalazima što ih pruža usporedba I. i II. izdanja, aneksni rječnik i leksik pisaca suvremenih, i ranijih, čiji je vokabular mogao služiti priređivaču II. izdanja kao izvor¹⁰.

Za *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* ekscerpirano je II. izdanje Bandulavićeva lektionara (1626), ali se zapaža da je mnogo što od leksika toga pisca propušteno, neke Bandulavićeve potvrde uopće nisu unesene, leksemi prvi put potvrđeni u Bandulavića registrirani su s mlađim potvrdama, dok se Bandulavićevi primjeri ne spominju, donose se značenja kojih Bandulavić nema, ali ne i njegova specifična. Ipak, zahvaljujući tomu što su ekscerpirani za Akademijin Rječnik i primorski lektionari (Bernardinov, Zadarski, Ranjinin), zatim jezik bosanskih franjevačkih pisaca, nabožnih dubrovačkih pisaca — moguće je na osnovi građe toga rječnika provesti analizu rječničkoga fonda II. izdanja i ustanoviti, iako ne uvijek, podrijetlo leksičkih opreka što ih u njemu nalazimo.

U *Istomačenju* je glosirano 86 leksema, a u II. izdanju leksičke razlike prema I. izdanju (1613) dolaze za 71 leksem. Logično bi bilo očekivati da II. izdanje ukloni sve one lekseme koji su u *Istomačenju* proglašeni zastarjelim i teže razumljivim i zamijeni ih leksemima koji se daju kao definicija, objašnjenje u aneksnom rječniku. Naravno, kao zamjena se ne mogu pojaviti definicije poput one koju nalazimo u *Istomačenju* uz natuknicu *svrbećima ušima*. Kao natuknice se, naime, u aneksnom rječniku nalaze kosi oblici, prijedložno-padežne veze ili

⁹ P. Knezović, Bandulavićev rukopis, Godišnjak Instituta za književnost u Sarajevu, 16, Sarajevo 1987, str. 211-219.

¹⁰ Pri izradi rječnika lektionara uz reprint izvršena je usporedba s izdanjem iz 1626. godine; podaci o starijim piscima donose se na osnovi građe zabilježene u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU.

lični glagolski oblici. Izraz *svrbećima ušima*²⁰ objašnjava se kao: "koji su šupli pod uši, to jest postidni dilom". Usporedba s latinskim tekstom pokazuje da je *svrbećima ušima* doslovni prijevod: "sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros *prurientes auribus*", prema suvremenom prijevodu: "nego će prema svojim strastima sebi nagomilati učitele da im *škaklu uši*"¹¹.

Zanimljivo je da Bandulavić kao objašnjenje tog specifičnog izraza daje jedan narodni bosanski izraz, koji znači *biti kriv* ili *prikrivati krivicu*. Medjutim, glosiran je leksem *inoplemenac*²⁰³ s *inostranac*, *hip*⁸⁵ s istoznačnicom *čas*, ali u tekstu II. izdanja nigdje tih zamjena nema.

Usporedba *Istomačenja* s popisom razlika prisutnih u II. izdanju pokazuje da je ukupno za 14 leksema, glosiranih u *Istomačenju*, provedena izmjena u izdanju iz 1626.g. Od toga II. izdanje ima isto rješenje koje predlaže Bandulavić u *Istomačenju* za 6 leksema.

I. izdanje	Istomačenje	II. izdanje
almustvo ^{248; 297}	lemozina	lemozina ^{210; 251}
golar ²⁶⁴	tanur	tanur ²²³
račiti ⁹⁴	dostojati se	dostojati se ⁷⁹
smino ¹¹²	slobodno	slobodno ⁹⁴
sućanstvo ^{336...}	bivstvo	bi(t)stvo ^{284...}
tepsti ^{104; 244}	biti, frustati	biti, frustati ^{87; 206}

Treba napomenuti da nije svaka pojavnica I. izdanja izmijenjena, dogodi se da se i u II. izdanju nadje riječ *alumstvo*, *golar*, *tepete*, *tepen*, i to pretežito u prvom dijelu, koji i inače nije ozbiljnije redigiran.

Za 8 leksema razlikuje se rješenje koje daje II. izdanje od istoznačnice koju imamo u glosama aneksnog rječnika.

I. izdanje	Istomačenje	II. izdanje
brćiti ²⁰⁹ (+ +brijeći)	svetkovati	blagdanovati ¹⁷⁷
brezvlačan ²⁹⁵	čist, bistar	preprost ²⁴⁸
otajanstvo ³¹⁵	stvar Bogu znana	otajstvo ²⁶⁴
priošćenje ¹³⁷	prigradenje	prigradište ¹¹⁶
pošćitati ¹⁷⁶	položiti	postaviti ¹⁴⁸
prigvozđiti ³⁰⁷	pribiti čavlima	propeti ²⁵⁸
rabotanje ¹³⁴	dilovanje	stvorenje ¹¹³
struja ³³¹	voda	kaplja ²⁸⁰

¹¹ Biblija, Stari i Novi zavjet, Stvarnost, Zagreb 1968, Novi zavjet, str. 186.

U značenju *slaviti, svetkovati* Bandulavić ima infinitiv *brćiti*²⁰⁹ i prezent *brže*₇₇. *Brćiti* je u II. izdanju zamijenjeno, dok prezentsko *brže* ostaje nezamijenjeno. Prema navodima ARj prezentski lik *brže* odgovara infinitivu *brijeći*, što Bandulavić ne poznaje. Lik *brćiti* nije zasvjedočen u *Akademijinu Rječniku*, pa se može pomišljati da je Bandulavićev infinitiv greška umjesto *bržiti* ili *brižiti*, načinjenom prema prezentu *bržem, brže*.

Uvid u tekst lektionara pokazuje da je istoznačnica iz *Istomačenja* točnija od izabranog leksema II. izdanja za pojam *rabotanje* i *struja*, dok značenje *brezvlačan* redaktor II. izdanja nije do kraja shvaćao, pa umjesto zamjene *zdrav* ili *bistar* (jer se radi o zdravom i bistrom oku) donosi zamjenu *preprost*. Ovaj popis leksema pokazuje također da se izmjene javljaju kao paralela čakavizmu iz I. izdanja (npr. *struja* u značenju *voda*), zatim kao paralela jako staroj riječi ili Bandulavićevoj novotvorenici. Kao ilustraciju za Bandulavićeve neologizme možemo uzeti leksem *priošćenje*. Taj leksem nije potvrđen u ARj, stoga što nije ekscerpivano I. izdanje. Model po kojemu je Bandulavić napravio ovu riječ dosta je proziran. U lat. originalu stajala je rečenica: “coenacula et *tristega* facies in ea”, što je prevedeno kao: “gostinice i *priošćenja* učiniti ćeš u noj”¹³⁷. Riječ *tristega* (‘na 3 palube’) Bandulavić je shvatio u značenje *na 3 pregrade*, pa je prema *ošit* i glagolu *prioštititi* napravio glagolsku imenicu *priošćenje*. Već pri tiskanju I. izdanja činila mu se ta riječ nedovoljno jasna i glosira je u aneksnom rječniku, da bi u II. izdanju bila zamijenjena mnogo preciznijim leksemom *prigradište* (*pregrada*). U postupcima uočenim u tom popisu naziru se načela po kojima će priredjivač II. izdanja i u drugim slučajevima mijenjati rješenja iz I. izdanja.

Ostali leksemi koji dolaze kao opreka leksičkom izboru I. izdanja otkrivaju namjeru priredjivača da postigne preciznost pri prevodenju s latinskoga originala, zatim da riječ s užom izoglosom zamijeni raširenijom, te rjeđe da tuđicu zamijeni domaćom riječju. Ima, ipak, dosta primjera kad zahvat nad leksikom u II. izdanju nimalo ne unapređuje prijevod, već – naprotiv – unosi nejasnoće.

Latinsko: “et dabant ei bibere *myrrhatum vinum*” Bandulavić prevodi kao “dadoše mu piti *vino mirveno*”¹¹¹. II. izdanje na tom mjestu ima *vino mišano*⁹³, što nimalo ne objašnjava s čim je vino miješano, o kakvu je vinu riječ, pa ako to čitatelj nije doznao iz odrednice *mirven*, ni izbor *mišan* nije mu mnogo što više objasnio. Isti je slučaj s oprekom *dvostručnica*³⁰³ – *dvostruka*²⁵⁵ (II. izd.). U rečenici: “Svi bo su kućani né obučeni *dvostručnicami*”³⁰³, kontekst otkriva da *dvostručnica* znači *dvostruka odjeća, dvije promjene odjeće, dvije odjeće za presvlačenje*, dok rješenje II. izdanja “obučeni *dvostrukijemi*” ostavlja mjesta nedoumicama jer pridjev *dvostruk* zahtijeva imenicu radi potpunosti značenja.

Mnogo je veći broj primjera gdje II. izdanje svojim leksičkim izborom pokazuje profinjnije shvaćanje izvornoga latinskog teksta i poboljšava prijevod. U svim takvim slučajevima izmjena II. izdanja ima karakter ispravka, pa se pitanje leksičkog izbora na tim mjestima ne može promatrati samo kao jezikoslovno pi-

tanje, već i kao problem točnosti interpretacije izvornika i prenošenja svetopisamskog smisla.

Evo nekoliko ilustrativnih primjera:

Lat. *velum templi* prevedeno je u I. izdanju kao *odilo crkve*₁₀₅, što svakako nije precizno, pa na tom mjestu u II. izdanju imamo *pokrov od crkve*₈₈, kao što imaju Bernardin, N. Ranjina, Divković.

Isti je slučaj s oprekom *osnova*₂₈₀ — *temelj*₂₃₆ prema lat. *fundamentum*, gdje se zaista radi o temelju gradjevine, a ne o nekoj nematerijalnoj podlozi, čemu bi odgovarao leksem *osnova*, pa je promjena priredjivača II. izdanja sasvim opravdana.

Leksem *zastava* ima dva značenja, značenje *temelj*, *temelj nauka*, i u tom slučaju ne traži se u II. izdanju nikakva zamjena. S tim značenjem leksem *zastava* potvrđen je u jeziku Zadarskoga lektionara, u Budinićevu i Divkovićevu jeziku. Međutim, kad leksem *zastava* znači *odred* (lat. *legio*), potvrđeno u Vrančića, Glavinića, Bernadinovu i Zadarskom lektionaru, priredjivač II. izdanja odbacuje *zastava* i uvodi *kor*. Tako će prema dvanadeste *zastav* angelskih₁₀₁ iz I. izdanja u II. izdanju stajati: dvanadeste *korov* anđelskih₈₅. Imenica *kor* potvrđena je u naših pisaca još od 15. st., ali ni u jednoga nema značenje *odred*, pa je II. izdanje *Pištola* po ovakvoj uporabi leksema *kor* potpuna iznimka. Dvoznačnica *zastava* nije zadovoljavala priredjivača II. izdanja, ali za značenje *odred* imao je na raspolaganju i druge lekseme, na primjer *legion* — kako ima N. Ranjina. Izbor riječi *kor* uvjetovan je svezom s riječju *anđeli*. Budući da je u starih pisaca veoma česta sveza *kor anđela*, iako s drukčijim značenjem nego je u ovom svetopisamskom tekstu, redaktor II. izdanja odlučuje se za sintagmu *kor anđela* i postavlja ga kao opreku sintagmi *zastava anđela* sa značenjem *odred anđela*.

Fond leksičkih opreka koje nisu unesene isključivo radi pojašnjavanja smisla ili preciziranja iskaza mogu se promatrati s dva stajališta: sa stajališta karaktera leksika koji se zamjenjuje i sa stajališta izbora leksema — zamjembence u II. izdanju.

Neka načela zamjene su već spominjana, osobito ona kod kojih je načelo zamjene lako uočljivo. Jedna od takvih skupina je ona gdje se strana riječ zamjenjuje domaćom, pri čemu se tuđicom osjeća i staroslavenizam. Primjeri:

I. izdanje	II. izdanje
nišćeta ₂₄₆	potreba ₂₀₈
nešćetljiv ₂₄₆	potrebit ₂₀₈
(++ nišćetljiv	
škoda ₂₈₁	šteta ₂₃₇
škodan ₂₉₈	štetan ₂₅₁
(++ Nešćetljiv je vjerojatno tiskarska greška prema nišćetljiv)	

Kriterij zamjenjivanja lako je uočljiv i u onim slučajevima gdje se izraziti čakavizam uklanja u korist općestoškavskoga lika: *saj*₁₉₀ se zamjenjuje s općestoškavskom zamjenicom *ovaj*₁₆₀ u II. izdanju, *veli*₉₈ nestaje u korist lika *veliki*₈₂ (II. izd.).

Nasuprot tome, velikomu broju zamjembenica nije jednostavno odrediti ni uzrok pojave ni kriterij izbora zamjene.

S velikim oprezom moglo bi se reći da je redaktor II. izdanja bio sklon leksičkoj štokavizaciji, pa se na jednom broju primjera zamjene može uočiti kako se Bandulavićevu izboru iz I. izdanja kao opreka uvodi leksem potvrđen u štokavskih pisaca, i to u nabožnih dubrovačkih i u bosanskog franjevca Matije Divkovića. Najkarakterističnija je u tom smislu alternacija *trus* – *trešna*. Imenica *trus* iz I. izdanja nije nikakva Bandulavićeva posebnost s obzirom na to da je rabe Vrančić, Zadarski i Bernardinov lekcionar, poslije je donosi i Mikaljin rječnik *Blago jezika slovinškoga*. Latinsku rečenicu “Terrae motus factus est magnus” prevodi Bernardin s “Evo *trus* velik učini se”, Bandulavić s “Evo *trus* učinjen bi velik”₁₅₇, prema čemu N. Ranjina na paralelnom mjestu svojega lekcionara ima: “Bi učinjena *trešna* velika”. Potvrdu imenici *trešna* za latinsko *terrae motus* registriramo još u Vetranovića, u niza dubrovačkih pisaca, u Mikalje i u jeziku Matije Divkovića. Redaktor II. izdanja dosljedno svaku pojavnicu *trus* iz I. izdanja zamjenjuje riječju *trešna* (*trus*₁₅₇ – *trešna*₁₃₂; *trusi*₂₈₇ – *trešne*₂₄₂).

Identičan postupak imamo pri zamjenjivanju imenice *raba* iz I. izdanja imenicom *službenica* u II. izdanju. Prema latinskom “Ecce *ancilla* Domini...” Bernardin i Bandulavić prevode: “Evo *raba* gospodna”, za razliku od N. Ranjine kod kojega ta poznata rečenica počinje: “Evo *službenica*...” Redaktor izdanja iz 1626.g. – osim u početnom dijelu lekcionara – mijenja svaku pojavnicu *raba* sa *službenica*, ne razlikujući pri tomu slučajeve kad original ima *serva* od onih kad se javlja *ancilla*. Suvremeni prijevod potpuno razlikuje ta dva lika originala, pa prema *serva* stoji *sluškiña*, a prema *ancilla* istoznačnica je *službenica*. (Primjeri: I. izd.: *raba*_{102;237;303} – II. izd.: *službenica*_{86;200;255}).

Takvi primjeri potiču na razmišljanje o redaktorovoj tendenciji da leksik II. izdanja usklađuje s dubrovačkom književnojezičnom praksom, kao i s praksom bosanskih franjevac, točnije s jezikom Matije Divkovića, čija su djela već uglavnom objavljena do 1626.g.

Uspoređivanje većeg broja leksema I. izdanja s građom iz jezika pisaca zastupljenih u ARj pokazuje da za takav zaključak ima opravdanja. Donosimo popis leksema I. izdanja i potvrda toga leksema iz jezika drugih pisaca u opreci s leksimima II. izdanja i potvrdama za njih.

I. izdanje	Potvrde	II. izdanje	Potvrde
brziti ⁸⁶	Bernardin	svečani ⁷²	N. Ranjina, Divković, Gundulić
laskatajući ³⁵⁰	Glavinić, dalm. pisci	sievajući ²⁷⁹	opčestokavsko
minuti ³⁰⁴	Bernardin, Marulić	mimoići ²⁵⁶	N. Ranjina, dubr. pisci, franj. pisci
pogrebenje ¹⁰⁷	Bernardin	pokopanje ⁹⁰	N. Ranjina, dubr. pisci, dubr. govor
povratnica ¹⁰²	Bernardin	zaušnica ⁸⁶	dubr. pisci, franj. pisci
poličnica ¹⁰²	Bernardin, Marulić	zaušnica ⁸⁶	N. Ranjina, F. Glavinić

Budući da su navedeni Bandulavićevi leksemi I. izdanja i opreke iz II. izdanja istoznačnice, sasvim je sigurno da se zamjenom nije tražila izrazitija točnost prijevoda, već će prije zamjena biti motivirana potrebom da se leksik izrazitije štokavizira.

Iako je II. izdanje vremenski udaljeno od I. samo 13 godina, neki su se leksemi već doimali zastarjelima. Sasvim neočekivano se leksemi poznati dubrovačkom govoru i jeziku starih dubrovačkih pisaca i isprava zamjenjuju u II. izdanju izborom iz suvremene dubrovačke književnojezične prakse. Bandulavićev glagol *rotiti*¹¹⁰, poznat istarskim govorima, dubrovačkim ispravama od 13. do 18. st, zatim jeziku svih primorskih lektionara i Marka Marulića, zamijenjen je u izdanju iz 1626. g. glagolom *priklinati*⁹³, potvrđenim u S. Rose, Đorđića i Palmotića. Glagol *prikladati*¹⁷⁴ (potvrde: Glavinić, Marulić, dubrovački pisci) alternira s glagolom *prilikovati*¹⁴⁷ u II. izdanju (potvrde: dubrovački i bosanski franjevački pisci). Ta bi dva primjera mogla značiti da su neki leksemi I. izdanja već 1626.g., kada je pisano II. izdanje, imali karakter zastarjelice, što istovremeno govori o razumljivosti i prihvaćenosti nekih leksema u tom vremenskom odsječku.

Posebno mjesto u razlikama između I. i II. izdanja ima pjesma U se vrijeme godišta, čija se varijanta donesena u izdanju iz 1626. g. tekstovno i sadržajno razlikuje od varijante I. izdanja. Usporedba se stoga može provoditi samo za podudarne dijelove, dijelove tekstovno i sadržajno iste, i u tom dijelu je registrirana opreka *izvesti*¹¹ (I. izd.) – *speļati*¹⁰ (II. izd.). Leksem *speļati* je kajkavizam, potvrđen je već od 15. stoljeća, zabilježen je u istarskim narodnim pjesmama, u Zadarskom lektionaru, i to u istoj pjesmi, te u Glavinića. Glavinić je ovaj leksem mogao upoznati u svom neposrednom dodiru s kajkavskim dijalektom za vrijeme boravka u okolici Samobora kraj Zagreba.

Ako je za čitav niz primjera ustanovljena leksička štokavizacija u II. izdanju, onda taj primjer zamagljuje unekoliko ideje o mogućem redatoru mlađega izdanja. Možda je ta pjesma ušla u svojoj posebnoj varijanti u II. izdanje, pa se i ne

može govoriti o leksičkim oprekama kakve postoje u ostalim dijelovima teksta. U tom bi slučaju alternacija *izvesti* – *speļati* izlazila iz opisa razlika između dvaju izdanja.

Ako bismo pak ostali pri ideji da je cijelo II. izdanje leksički adaptirano, onda bi nas ta opreka mogla uputiti na Glavinića kao redaktora II. izdanja.

Uočljiv je velik broj primjera gdje se redaktor II. izdanja oslanja na Vrančićev *Dikcionar*, a zanimljivo je da i *Istomačenje* I. izdanja definira lekseme lijevo-ga stupca Vrančićevim hrvatskim istoznačnicama. Ilustrativan je primjer iz *Istomačenja* gdje se *lihva* definira kao *pridobitak* – što je Bandulavićeva novotvorenica, i kao *kamata* – što je prvi put potvrđeno u Vrančića. U tekstu II. izdanja riječ *lihva* nije zamijenjena. Vrlo je vjerojatno da iz Vrančićeva rječnika potječu u II. izdanju leksemi: *blagdanovati* (opreka u I. izd. – brćiti); *ručnik* (ubrus – I. izd.); *škrpanje* (škrgitanje – I. izd.); *zločest* (hudoban – I. izd.).

Latinsku rečenicu: “Confortare et esto *robustus*” prevodi Bandulavić u I. izdanju kao: “Pokripi se i budi *hrabren*₁₄₆”, u II. izdanju kao paralela latinskomu *robustus* stoji *jaki*₁₂₄, kako *robustus* definira i Vrančić u svomu *Dikcionaru*.

Redaktor II. izdanja očito je pri redigiranju provjeravao sporna mjesta latinskoga izvornika, nastojao pronaći hrvatske adekvate za pojedine lekseme i pri tome se koristio Vrančićevim rječnikom.

Zaključak

Izmjene u II. izdanju nisu dosljedno provedene ni na jednom jezičnom planu, odnosno moglo bi se reći da su redaktorski zahvati nesustavnoga karaktera. Prvi dio lekcionara gotovo je neznatno podvrgnut promjenama, da bi se prema kraju broj redaktorskih zahvata povećao.

Leksičke izmjene unesene su uglavnom ako je bilo potrebno precizirati značenje ili korigirati prijevod, zatim se leksičkim izmjenama žele izbjeći lokalizmi, kako čakavski tako i štokavski, te konačno opaža se napor ka dosljednijoj leksičkoj štokavizaciji. S obzirom na često isticane razlike među izdanjima, osobito između I. i II. izdanja, očekivao bi se mnogo veći broj razlika. Pronađena količina različitih rješenja gotovo uopće ne mijenja jezik Bandulavićeva prijevoda iz 1613. godine, već više upućuje na nastojanje da se jezik nedjeljnih i blagdanskih čitanja doradi prema zahtjevima vremena u kojemu novo izdanje počinje svoj život i prema jezičnim navikama terena kojemu se lekcionar namjenjuje. II. izdanje – po izmjenama koje su na leksičkom planu konstatirane – pokazuje što se u trećem desetljeću 17. stoljeća smatralo jezičnim prosjekom, prihvatljivom praksom, što je imalo karakter književno vrijedne i općeprihvaćene leksičke norme.

Posebno pitanje, na koje ovaj članak ne može dati odgovor, jeste pitanje osobe koja je obavila redakciju. Nalazi do kojih je dovela analiza leksičkoga fonda i posebno analiza razlika između dvaju izdanja dopustili bi da se kao redaktor

označi — s dosta opreza — sam Bandulavić, iako bi se moglo pretpostavljati da je taj posao mogao obaviti i Glavinić. Nije isključena mogućnost ni njihove suradnje u tom poslu, pa čak bismo Glavinića mogli zamisliti i kao neke vrste konzultanta mladomu Bandulaviću.

U prilog jednoj i drugoj pretpostavci govore neke sitne indicije.

Osjećaj za jezik očitovan u predgovoru *Štiocu razboritomu i Istomačenju niskih riči* dopuštao bi da zamislimo Bandulavića uronjena u vlastiti prijevod jedno desetljeće nakon I. izdanja, kada su njegove spoznaje o jeziku sazrele nakon doticaja s djelima starijih i suvremenih štokavskih pisaca i nakon kontakta s ljudima koji o zajedničkom književnom jeziku na području tzv. Ilirika razmišljaju na nov način. Među sitnijim potezima, koji u ovakvim analizama znaju biti indikativniji od krupnih zahvata, na moguću Bandulavićevu redakciju upućuje alterniranje *nugao* — *ugao* i *strana* — *nugao*. Bosanski dijalektizam *nugao*₉₂ zamijenjen je u jednom primjeru s *ugao*₇₇, dok se u rubrici sklop *na otara strane pištole*₁₃₄ zamjenjuje sa *na nuglu otara*₁₁₃. To iskliznuće u smjeru bosanskoga materinskoga lika — *nugao* (na *nuglu*) — govorilo bi da je Bandulavić redigirao sam II. izdanje. Taj bi dijalektizam, koji je na drugom mjestu doduše ispravio, mogao govoriti u prilog pretpostavci da je on sam bio redaktor.

Jedna od tzv. sitnih indicija koja upućuje na Glavinića kao mogućega redaktora ili konzultanta jest kajkavizam *speļati*. Budući da su sve te sitne napomene nedovoljne za čvršći zaključak o tome tko je redigirao II. izdanje, utvrđivanje redaktora nije moguće na ovom stupnju naših spoznaja o poslovima oko pripreme II. izdanja.

Izvjesno je sasvim da je redaktor II. izdanja morala biti osoba koja poznaje pisanu književnojezičnu praksu na širokom južnoslavenskom prostoru, ima uvid u literarnojezičnu tradiciju i osjećaj za preciznost izražavanja. Redaktor II. izdanja rukovodi se zahtjevom svoga vremena kad su u pitanju nabožne i liturgijske knjige: jezik mora biti razumljiv na širokom, dijalekatski heterogenom području, mora imati u temelju štokavsko narječje (“bosanski jezik”) i leksik pogodan za izražavanje stilski zahtjevnoga teksta, kakav je tekst biblijskih čitanja. Realizacija tih ideja nije potpuna, zamjene su neredovito vršene, tako da se potpun popis izmjena — razlika između dvaju izdanja može prije smatrati skicom, nacrtom za dogradnju jezika lekcionara nego što se može govoriti o razrađenijem i dosljednijem redigiranju teksta. Razine na kojima je dogradnja vršena (grafijska i leksička posebno) pokazuju što je u poimanju pisaca i jezikoslovaca 17. stoljeća bilo središnje pitanje književnoga jezika. Usporedimo li to s pitanjima koja se nalaze u središtu interesa novovjekovnih jezičnih reformi, uočiti ćemo izrazitu podudarnost, osobito kad je u pitanju leksička književnojezična nadgradnja.

POPIS LEKSIČKIH RAZLIKA

Napomene uz popis leksičkih razlika

U lijevom stupcu nalazi se kanonski (nekosi) lik – natuknica, uz koju dolazi oznaka vrste riječi, iza zagrade dano je značenje ili standardizirani lik ako je natuknica fonološki različita od suvremene forme, zatim dolaze pojavnice iz teksta lektionara i konačno nakon znaka (–) zabilježena je opreka iz II. izdanja. Opreke su pisane kurzivom. Svaka pojava ima uz se broj stranice. S obzirom da leksičke izmjene nisu dosljedno provedene, odnosno da ima slučajeva kad je leksička opreka samo mjestimično uvedena, pod brojem 1. navedeni su slučajevi prema kojima u II. izdanju nema zamjene, a pod brojem 2. registrirane su pojavnice prema kojima u II. izdanju nalazimo drukčije leksičko rješenje.

Pojavnice su navedene u originalnoj grafiji, a natuknice u transkripciji i prema suvremenim pravopisnim načelima.

Popis kratica

m – imenica muškoga roda

f – imenica ženskoga roda

n – imenica srednjega roda

gl – glagol

prid – pridjev

zamj – zamjenica

pril – prilog

P – Posveta “Pištola i evanđelja”

predg – Predgovor *Štiocu razboritomu*

almustvo n (=milostinja, milodar; **1.** almufua 39; **2.** almufuo 248; 297 – lemozina 210; 251)

boľak m (= uglednik; bogliaçi 147 – bogadçi 125)

brćiti gl (= svetkovati, slaviti; **1.** barxe 77; **2.** barccchiete 209 – blagdanouatichiete 177)

brezvlačan prid (= zdrav; brezvlačno 295 – prieprosto 248)

brzitni prid (= svećani; barzitgni dan 86 – suećani dan 72)

celivati gl (= cjelivati, ljubiti; **1.** ćeliasce 88; **2.** ćeliasce ll – gliubliasce 9)

crivo n (= crijevo; **1.** czriua 234; **2.** çrijua 246; 247 – utrobe 208; 209)

dateľ m (= darovatelj; **1.** dateglia P; **2.** dateglia 260 – davaoca 220)

deri (= čak, sve do; **1.** deri 31; 66; 101; 296; **2.** deri 215; 264 – tya 184; 245)

desni prid (**1.** defna 39; **2.** u defnu 104 – u defniçu 87)

dvostručnica f (= dvostruka haljina; duoftručniczami 303 – duoftrukiem i 255)

golar m (= plitica, tanjur; **1.** golaru 132; **2.** golaru 264 – tanuru 223)

hrabarstvo n (= družba; **1.** hrabarstua 12; **2.** hrabarstuum 94 – kraglieuftu-
om 79; hrabarstuum nebeskim 158 – druxbom nebeskoga
voyftua 132)

hrabren prid (= hrabar, jak; hrabren 146 – iaki 124)

hudoban prid (= zao; **1.** hudobni 141; hudobnoga 214; 300; hudobno 30; **2.** hu-
dobni 215 – zločefsti 182)

istanova pril (= ponovno; izstanoua 241 – iznova 204)

izagnati gl (**1.** izagnao 60; izagnani 27; **2.** izagne 327 – iztiera 276)

izvesti gl (**1.** izueo 51; izuede 14; **2.** izuefti 11 – fpelyati 10)

izvrstski prid (= izvrstan; izuarftkim 335 – izuarftitim 283)

jarčev prid (**1.** yarčeuoy 211; **2.** yarčeuā 83 – kozlichieuā 69; yarčeuoy 83 –
kozlechioy 69)

kolijeni m pl.t. (= zglobovi; **1.** kolieni 307; **2.** kolieni 126 – golieni 106)

krov m (**1.** krou 144; 186; krouijh 283; **2.** na krouih 219 – na pokrouih 185)

laskatajući prid (= blještavi; **1.** laskatayuchiāē 238; **2.** laskatayuchiega 350 –
fieuayuchiega 279)

minuti gl (= proći; **1.** minuti 101; 219; minuye 192; mijnula 252; **2.** minuti 304
– mimoicchi 256)

mirven prid (= pomiješan sa smirnom; vijno mirueno 111 – vijno mifcano 93)

muž m (**1.** muxu 5; muxi 90; 234; **2.** muxi 166 – lyiudi 140; muxi 248; 272;
272 – gliudi 210; 229; 230; mux 321 – çouik 271)

naglavica m (= poglavica; **1.** naglauiçe 295; **2.** naglauiç 294 – poglauiç 248)

napraviti gl (napraui 160 – pričini 134)

neščetliv prid (= siromašan; neschietgliu 245 – potrebit 208)

niščeta f (= siromaštvo, potreba; niščietom 246 – potrebom 208)

niščetliv prid v. *neščetliv*

nizlekući prid (= tekući; nizlekuchyu 301 – tekuchiu 253)

nutkati gl (= opominjati, nukati; **1.** nutkamo 40; 281; **2.** nutkayte 305 – po-
nukuyte 257)

odilo n (= odijelo, zastor; odijlo 105; 112 – pokrov 88; 94)

oskorežan prid (= tvrdokoran; oskorexan 299 – xeftok 252)

osnova f (ofnouu 280 – temegl 236)

otajanstvo n (= sveta tajna; otayanstuo 315 – otayftuo 264)

pogrebenje n (= pogreb, ukop; pogrebenye 107 – pokopagnie 90)

poličnica f (= udarac po obrazu; poliçniçe 102 – zaufcniçe 86)

pop m (**1.** pop 18; 202;... **2.** popoue 313 – redounike 264)

popraviteļ m (poprauitegliu 330 – vprauitegliu 278)

poščititi gl (= pružiti, dati; poščititi 176 – poftautiti 148)

povratnica f (= udarac po vratu; **1.** pouratniçami 110 **2.** pouratniçami 102 –
zaufcniçami 86)

pribitak m (= dobitak; pribitkom 299 – dobitkom 252)

prigvozđiti gl (= propeti; prigvozđili 307 – propeli 258)

- prijatan* prid (**1.** priyatni 38; priyatna 350; **2.** priyatan 187 – priyazan 158; priyatno 303 – priyazno 255)
- prikladati se* gl (= sličiti, priličiti; priklada se 174 – prilikuye 147)
- priošćenje* n (= kat, pregrada; prioscichienya 137 – prigradiſcta 116)
- prisegnuti* gl (**1.** priſegao 48; 140; 210; **2.** priſexe 264 – zakleo se 223; priſezi 86 – zaklinai se 72)
- raba* f (= sluškinja, robinja; **1.** rabba 5; 123; **2.** raba 102; 237 – sluxbeniça 86; 200; rabam 303 – sluxbeniçam 255)
- rabotanje* n (= djelovanje, rad; rabotanyih 134 – ſtuoregnia 113)
- račiti se* gl (= smilovati se; račijſc se 94 – doſtoiai se 79; raaci 351 – doſtoyay 280; raćio 325 – doſtoyao 274)
- rotiti se* gl (= zaklinjati se; rotiti se 110 – priklinati 93)
- saj* zamj (= ovaj; **1.** ſega 174; **2.** sem 190 – ovom 160)
- sega* f (= snaga; ſeghe 328 – yakofſti 277)
- shrana* f (= riznica; **1.** shrane 346; **2.** shranu 103 – schrigniu 86)
- smino* pril (ſminno 112 – ſlobodno 94)
- staña* f (= trg; ſtagniah 255 – ſtazah 215)
- stared* f (= starež; ſtaredi 151 – ſtare 128)
- struja* f (= voda; **1.** ſtruya 150; **2.** ſtruya 331 – kapglia 280)
- sućanstvo* n (= bit; ſuchianſtuo 336 – bitſtuo 284; ſuchianſtuo 134 – biſtuo 113)
- svakčasni* prid (= stalni; ſuakčasno 341 – ſuarſceno 289)
- svećenje* n (**1.** ſuechienya 88; **2.** ſuechienye 94 – poſuechienye 79)
- škoda* f (= šteta; **1.** ſckodu 134; **2.** ſckodu 281 – ſctetu 237)
- škodan* prid (ſckodna 298 – ſctetna 251)
- škrġitanje* n (= škrġut, škrġpanje; ſckarghitanye 301 – ſckripanye 254)
- tepsti* gl (= tući, bićevati; **1.** tepete 15; tepen 33; **2.** tepsti 244 – biti 206; tepena 111 – biena 93; tepe 125 – fruſta 104; tepena 104 – fruſtana 87)
- trus* m (= potres; trus 157 – trefnia 132; trusi 287 – trefgniãe 242)
- ubrus* m (**1.** vbrus 164; vbrufom 150; **2.** vbrus 120 – rućnik 101)
- veli* prid (= veliki; **1.** vellij predg; uelle predg; **2.** veli 98 – veliki 82)
- zastava* f (= temelj; zaſtaue 224; zaſtauu 245; = odred; zaſtav 101 – korouih 85)
- zgor* pril (zgor 168 – ozgor 141)

ISTOMACENYE NIKH RICH

Parubroy karelisknig: a drughi stup otidu.

LS

39.1	Almuftuo	podigličye Lemozina	176.1	Poscheteiti	pokloniti poloxiti.
76.2	Broch.	čaruenilo.	185.1	Pomgnlahu	zamirahu.
77.1	Barxe	fuertkuye.	188.2	Pouelinya	gouorenya.
82.2	Blagohránifšce	shrána, blaga, hazniča	146.2	Poroka	pikora.
280.2	Boy	voyska, Rat	148.1	Plijáto	kalamar.
283.2	Blihu	plusku Móra.	180.1	Polegnut	prignut.
295.2	Brezulačno	čisto, bistro.	307.1	Priguozdili	pribili čauli
333.2	Betexni	pomorni otrouni	31.1	Prozor.	viddiliča poniftra.
31.2	Cimbal	bubagn.	94.2	Ráčife	Dostoyaiše
22.2	Dromedari	pleme Kamilyijh.	134.1	Rabotanyijh	dilouanyijh.
267.2	Golar	tanur.	283.2	Rozghe	mladiče lozne.
7.1	Harpti	pokostye	1.1	Smoqueniču	stablo Smoquene.
168.1	Hadum	skopač.	7.2	Skrouisčta fakti	blaga faktiucna
162.1	Hitnyafce.	naftoyafce.	7.2	Skrouena (uena)	faktiucna
264.2	Hitno	potexno, preče.	20	Suarbecchimi	koyifu súpgli pod Vsci
35.2	Isprauimo	potbaglscaymo, čijnimo boglia	27.1	Sekargat	šekripanye zubij
199.1	Idologliuč	klagniauč Idolom.	36.2	Skončauayubo	gribec
103.1	Inoplemenač.	inostranač.	44.1	Skriglic	ploče zakona
227.1	Kopittati.	pručatiše protiu	45.2	Slouo	pritač priijlika.
15.1	Kamenouahu	kamenyem poblyahu	112.1	Sminno	slobodno.
45.2	Karuohodfcoy	od koye kiru grade k' xzni	134.1	Suchjanstuo	biustuo
170.1	Kleuetayu	zloglaše marmgnyayu	138.1	Skončana	suarščena
45.2	Lihuu	pridobitak Kamatu	150.2	Struya	voda
49.2	Malodufšene	štrahgliuč	158.2	Stiskonašce	všilouafce
42.1	Naag	goo brž odichie	15.2	Tepete	biyete suštate
56.1	Nenaudne	neofšqarničie	35.1	Tolijše	krotčijše dobrouoglič
226.2	Neprištupnoy	k'koyoyšcne moxe pri štupiti	117.1	Tuardofšno	naglo
186.2	Nizkrouniče	nizkrou kuchiz.	27.1	Trudgliuč	všilan.
234.2	Nabroyen	pridružen k' broyu	2.2	Vzuijštice	odgouorite odpouidite
6.2	Odparti	otoureni	71.2	Vxiuodiuftuu	u priigliubodiuftuu
247.1	Opoifšchie	Pino; koye opaya	85.2	Vhip	u čas.
315.1	Otayanstuo	stuar Boguznana.	315.1	Vraskotjna	stuar vkorna
35.2	Oblačničom	fakrifštiom	133.1	Vazmenijh	vskaršegnijh.
337.1	Pripridet	suarhuprijde	193.2	Vaditife	izuitouatife
12.2	Priobnom	noššecchiom telckom	213.2	Vafschinora	pogardom
25.1	Pridhodccchi	madticucchišce	75.2	Xegliuo	himbeno priuamo
25.1	Poya	ščce	226.2	Xetoko	uardo mučno
25.1	Podgepami	šmihkeratit pečen	25.1	Yednoduščo	yeddinno
25.1	Podalány	naššebe	25.1	Yizbinnyo	blagymovefelechifce
25.1	Podataynechi	padavnechi ošširaj	25.1	Yelluo	biustuo
25.1	Podčičhi	prigledy	25.1	Yedarnice	imoquezelene
25.1	Podpau	paššecchi	25.1	Yymodau	zaymante
25.1	Podpau	paššecchi	25.1	Zamichim	Zabzmitu oššeraj
25.1	Podpau	paššecchi	25.1	Ziludu	Zimuv

Aneksni rječnik uz I. izdanje Bandulavićevih *Pištola i evanđelja* (1613.)

Summary

ON DIFFERENCES BETWEEN THE 1ST AND 2ND EDITIONS OF *PIŠTOLE I
EVANĐELJA* BY IVAN BANDULAVIĆ

The Ivan Bandulavić's translation of *Pištole i evanđelja* has been published 17 times from 1613 (1st edition) to 1857. As this lectionary was used in a very wide and dialectally heterogenous area for more than two centuries the text has been revised and undergone different changes. It is interesting that already the 2nd edition which was published during author's lifetime shows certain differences from the 1st edition. With the exception of graphic and orthographic differences which are not the subject of this paper, there are differences on the phonological and morphological level as well as a few relevant lexical differences.

The lexical differences, the characteristics of the changing lexical units and the origin of equivalents which are used as an opposition to lexical units used in the 1st edition, are compared with the dictionary which Bandulavić himself added as an annex to his translation. The analysis did not provide the basis for any conclusions about the editor of the 2nd edition of 1626.

Key words: revision, lexical differences, annex dictionary

Ključne riječi: redigiranje leksičke razlike, aneksni rječnik